Heidi Lokasaari, lakimies,
Rikosseuraamuslaitos
23.2.2022

Rikosseuraamuslaitoksen lausunto (VNS 10/2021 vp Valtioneuvoston ihmisoikeuspoliittinen selonteko)

Rikosseuraamuslaitos toteaa, että selonteossa on esitetty kattavasti tarkoituksenmukaisin kokonaisuuksin perus- ja ihmisoikeuskysymyksien teemoja. Perus- ja ihmisoikeuksien edistämiseksi tehtäviä toimia kuvataan selonteossa selkeällä tavalla, relevantteja seikkoja painottaen. Esitystapa on toimiva kokonaisuus, joka sanoittaa Suomen sitoutumisen ihmisoikeusperiaatteisiin ja kuvaa toimintaa onnistuneesti sekä kansallisen, että kansainvälisen toiminnan näkökulmasta. Rikosseuraamuslaitos pitää etenkin perusteltuna viranomaisten perus- ja ihmisoikeusosaamisen sekä laillisuusvalvojien toiminnan täsmentämistä sekä perus- ja ihmisoikeuksien toteutumiseksi tarvittavien voimavarojen turvaamisen painottamista. Myös kestävän kehityksen näkökulmasta on kuvattu kattavasti teemoja ja kysymyksiä. Koronapandemiaa koskevan luvun osalta Rikosseuraamuslaitos toteaa, että pandemiatilanne on ollut myös Rikosseuraamuslaitokselle erityinen haaste asiakkaiden perustavanlaatuisten oikeuksien turvaamisen ja taudin leviämisen ehkäisemiseen pyrkivien toimien yhteensovittamisessa.

Perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen on myös Rikosseuraamuslaitoksen toiminnan ja asiakkaiden kohtelun keskeisiä läpäiseviä teemoja. Rikosseuraamuslaitoksen toimintastrategian yhtenä keskeisenä lähtökohtana on asiakkaiden yhdenvertaisen kohtelun toteuttaminen. Vankeja ja yhdyskuntaseuraamusasiakkaita koskeva yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitelma on ollut voimassa vuodesta 2015 alkaen ja se kuvaa toimenpiteitä, joilla edistetään yhdenvertaisuutta, ehkäistään ja puututaan syrjintään sekä lisätään tietoa eri vähemmistöryhmistä. Keskiössä on myös sisäinen laillisuusvalvonta, joka osaltaan turvaa ja edistää perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista kaikkien asiakkaiden osalta sekä auttaa ennaltaehkäisemään ongelmien syntyä tulevaisuudessa. Sisäisen laillisuusvalvonnan kehittämiseen on panostettu laillisuusvalvontaprojektin myötä toteuttamalla mm. säännöllisiä yksikkötarkastuksia ja kehittämällä yksiköiden omavalvontamenetelmä. Rikosseuraamuslaitoksen osalta parhaillaan vireillä olevan organisaatiomuutoshankkeen keskeisenä tavoitteena on edistää yhdenmukaisten toimintatapojen ja asiakasprosessien käyttöä kaikissa yksiköissä ja sen myötä parantaa rangaistusta suorittavien oikeusturvaa ja yhdenvertaista kohtelua. Tavoitteena on, että asiakkaita koskevien ratkaisujen sekä seuraamusten sisältöjen yhdenmukaisuus lisääntyy.

Kieliryhmien oikeuksien käytännön toteuttamisen haasteita ja näihin liittyviä hallitusohjelman kirjauksia on kuvattu selonteossa hyvin. Myös Rikosseuraamuslaitoksen toiminnassa huomioidaan, että asiakkaat ja heidän läheisensä saavat palvelua omalla äidinkielellään joko suomeksi tai ruotsiksi. Ruotsinkielisen palvelun saatavuus turvataan sijoittamalla yhdyskuntapalvelua suorittavia palvelupaikkoihin, joissa on ruotsin kielen

taitoista henkilökuntaa. Ruotsinkielisiä vankeja sijoitetaan omalle osastolleen erikseen nimettyihin laitoksiin, ja näille osastoille valitaan työntekijöitä, joilla on riittävä ruotsin kielen taito.

Myös seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen yhdenvertaisuuteen ja oikeuksien edistämiseen liittyvää toimintaa ja haasteita on kuvattu selonteossa tarkoituksenmukaisella tavalla. Rikosseuraamuslaitos on tämän vuoden aikana pyrkinyt omassa toiminnassaan kiinnittämään entistä paremmin seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä koskevien syrjivien rakenteiden tunnistamiseen ja purkamiseen sekä asiakkaiden, että henkilöstön näkökulmasta. Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin liittyvään syrjintään ja häirintään kiinnitetään Rikosseuraamuslaitoksen toiminnassa huomiota, ja siihen puututaan.

Suomen vahva tuki vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumiselle käy selonteosta selkeästi ilmi. Rikosseuraamuslaitoksen toiminnassa esteettömyyden ja saavutettavuuden teemat ovat myös tärkeitä, ja vankiloissa ja yhdyskuntaseuraamustoimistoissa on tehty mukautuksia (mm. ylimmän laillisuusvalvojan kannanottojen perusteella) vammaisten henkilöiden yhdenvertaisen asioinnin ja toimintamahdollisuuksien turvaamiseksi. Mukautukset liittyvät mm. toimintaympäristöön ja -menetelmiin, työ- ja apuvälineisiin sekä toimintojen järjestämiseen.

Yhdenvertaisuuden ja sukupuolten tasa-arvon merkitystä ja toimintaa eriarvoisuuden vähentämiseksi on kuvattu selonteossa kattavasti. Teema on myös Rikosseuraamuslaitoksen toiminnassa vahvasti näkyvä. Syksyllä 2020 perustetiin naisvankiprojekti, jonka tavoitteena on pohtia toimenpiteitä ja muutoksia naistyön kehittämiseksi. Syksyllä 2021 luovuttiin seka-avovankiloista ja kaksi avovankilaa on nyt varattu pelkästään naisille. Tämän lisäksi naisten tutkintavanki- sekä vankeuspaikkoja lisätään maakuntakeskuksiin, jotka palvelevat viranomaisyhteyksiä. Organisaatiouudistuksen myötä tuleva Hämeenlinnan rikosseuraamuskeskus erikoistuu naisvankien kanssa tehtävään työhön. Lisäksi henkilökunnan kouluttamista naiserityisistä teemoista, traumainformoidusta työskentelyotteesta, ihmiskauppakysymyksistä, naisiin kohdistuva väkivallan torjunnasta on lisätty.

Etninen tasa-arvo on kehittämistä vaativa tasa-arvon osa-alue rikosseuraamusalalla. Etnisten ryhmien sijoitteluun, asuttamiseen, toimintoihin osallistumiseen ja yhdyskuntapalvelupaikkojen hankintaan kiinnitetään huomiota ja huomioidaan henkilöiden yksilölliset olosuhteet. Selkeä puute on se, että Rikosseuraamuslaitoksessa on edelleen hyvin vähän töissä romani- tai ulkomaalaistaustaisia henkilöitä, vaikka kohtuullisen suuri osa edustaa jo nyt etnisiä ryhmiä.

Myös vanhusten erityistarpeet, kuten heidän fyysiset, sosiaaliset ja psykologiset tarpeensa on yhdenvertaisessa yhteiskunnassa huomioitava. Selonteossa mainitaan

vanhusasiavaltuutettu, mutta toimintaa ei kuvata tarkemmin. Vanhuuteen liittyvät teemat ovat Rikosseuraamuslaitoksessa yksittäistapauksissa esillä, kun päätetään vanhusten rangaistuksen suorittamista koskevista asioista. Rikosseuraamuslaitos ei ole kuitenkaan kiinnittänyt erityishuomiota vanhusvankeihin, koska heidän määränsä on toistaiseksi pysynyt varsin pienenä.

Selonteossa on kuvattu digitalisaatioon liittyviä perus- ja ihmisoikeusteemoja ja kysymyksiä varsin kattavasti. Rikosseuraamuslaitos on panostanut viime vuosina voimakkaasti asiakkaiden palvelujen digitalisaatioon ja koronapandemia on osittain vauhdittanut tätä kehitystä. Älykäs vankila -hankkeen myötä Hämeenlinnan vankilassa vangeilla on omat sellipäätteet, joilla internettiä ja videopuheluja voi käyttää suoraan sellistä käsin. Älyvankilajärjestelmän käyttöä on tarkoitus tulevaisuudessa laajentaa. Lisäksi jokaisessa yksikössä on yhteiskäyttöiset työasemat, joilta voi käyttää rajatusti internettiä ja soittaa videopuheluja. Vankisähköpostiratkaisua pilotoidaan keväällä 2022 ja ratkaisu laajennetaan suljettuihin vankiloihin. Henkilökuntaan on koulutettu digiohjaajia ja asiakkaiden digitaitojen vahvistamiseksi ja digisyrjäytymisen ehkäisemiseksi on tehty paljon työtä hyödyntämällä digitaitokursseja tarjoavien järjestöjen tukea. Lisäksi Rikosseuraamuslaitos on aloittanut oman tekoälyprojektin, jossa toteutetaan automatisoitu työväline asiakkaiden palveluohjaukseen ja sijoitteluun. Rikosseuraamuslaitos on lisäksi mukana Euroopan neuvoston alaisen Council for Penological Co-operation (PC-CP) työryhmässä, jossa määritellään uusien teknologioiden ja tekoälyn eettisen käytön periaatteita rikosseuraamusalalla. Tammikuussa 2022 toteutettiin ulkopuolisen tahon toteuttama auditointi Risen sähköisen asioinnin kehittämisestä suljetuissa laitoksissa.

Suomalaisen oikeusvaltion tilan vakauden vahvuutena on tuotu esille mm. kaikille lapsille ja nuorille tarjolla oleva laadukas koulutus sekä korostettu nuorten osallisuuden edistämistä. Lasten ja nuorten oikeuksiin liittyvät teemat näkyvät myös Rikosseuraamuslaitoksen työssä. Alaikäiset ja nuoret vangit- työryhmän toimesta alaikäisten ja nuorten vankien osastojen toimintaa on kehitetty mm. laatimalla alaikäisille ja nuorille vangeille oma valtakunnallinen palvelukarttansa ohjaamaan osastojen toimintojen rakentamista. Palveluissa kiinnitetään erityistä huomiota nuorten yksilöllisiin tarpeisiin ja etenkin perusopetus ja toisen asteen opintojen suorittaminen turvataan. Yhteistyötä ja palvelujatkumoja Vankiterveydenhuollon kanssa kehitetään ja vahvistetaan. Verkostoyhteistyötä mm. nuorten läheisten sekä lastensuojelun ja lastensuojelun jälkihuollon kanssa vahvistetaan. Rikosseuraamuslaitos on sitoutunut asiakassuunnitelmien yhteensovittamiseen eri sosiaali- ja terveydenhuollon toimijoiden kanssa. Nuoret ja alaikäiset vangit on huomioitu lisäksi henkilöstömitoituksessa sekä tarjoamalla alaikäisten ja nuorten vankien kanssa työskenteleville täydennyskoulutusta.

Lakimies Heidi Lokasaari

Rikosseuraamuslaitoksen
keskushallintoyksikkö